IDENTITY CRISIS AND SURVIVAL SOLUTIONS IN THE "FADED HELL". THE CASE OF THE ORTHODOX PRIESTS

Emanuela ILIE, Associate Professor, PhD, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: The study entitled Identity crisis and survival solutions in the "faded hell". The case of the orthodox priests uses the sociological concept of identity to analyze the complicated relations between sufferance and survival in the case of the orthodox priests who were incarcerated during the Romanian communist regime and were able to transform this painful experience into written confessions. A significant part of their diaries or memoirs, published after 1990, is centered on the terrible suffering recovery and its metamorphosis into splendor or happiness. Nevertheless, the Christian authors (Valeriu Anania, Ioan Bărdaş, Dimitrie Bejan and others) don't forget that the authorities and their ferocious executors tried to destroy the prisoners' material and social identity. Still, even though the incarcerated experimented the worst prison conditions (including different forms of physical and psychological torture), they were able to survive, thanks especially to their strong belief in God, in the power of the prayer and the religious creation. The spiritual identity proved to be stronger than any physical suffers.

Keywords: prison, identity crisis, orthodox priests, suffering, survival.

În bogata memorialistică a Gulagului românesc, publicată începând cu 1990, există o secţiune de un deosebit interes nu atât estetic[1], cât etic şi mai ales religios: aceea a memoriilor, amintirilor sau paginilor diaristice scrise de preoţii care au trăit experienţa cumplită a infernului carceral comunist. Lor li se adaugă, firește, o încă şi mai bogată literatură secundară, constând în amintirile sau portretele fragmentare publicate în paginile revistelor, fie de către apropiaţii mărturisitorilor, fie de către cunoscuţii-martori sau supravieţuitori ai aceluiaşi infern. În timp, unele au fost adunate în opuri sintetice de un real interes documentar. *Din temniţe spre Sinaxare* (coord. Danion Vasile, ediţia I, Editura Egumeniţa, 2008; ediţia a II-a, Editura Areopag, Bucureşti, 2011), Vasile Manea, *Preoţi ortodocşi în închisorile comuniste* (Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2010) şi *Mărturisitorii din închisorile comuniste. Minuni. Mărturii. Repere* (Editura Areopag şi Editura Meditaţii, Bucureşti, 2011) sunt asemenea lucrări mai degrabă statistice sau documentare, în care se pot descoperi totuşi informaţii preţioase privind aspectele să spunem exterioare ale detenţiei slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române în perioada regimului comunist.

Astfel, din cartea lui Vasile Manea se poate afla că numai în perioada ocupaţiei sovietice a ţării noastre (1944-1958), conform unui deziderat leninist afirmat cât se poate de tranşant („Nu încape nicio îndoială: noi trebuie să combatem religia. Acest lucru constituie abecedarul întregului materialism" – V. I. Lenin), au fost arestaţi aproximativ 2000 de preoţi ortodocşi din România, iar dintre aceştia, aproape 200 au fost ucişi în închisori. Că

[1] Excelentele *Memorii* (Editura Polirom, Iaşi, 2009) ale mitropolitului Valeriu Anania constituie din această perspectivă mai degrabă o excepţie decât o normă;

BDD-V532 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 04:49:26 UTC)

justificările pentru arestări au frizat uneori absurdul. Acuzaţiile considerate dintre cele mai grave – precum adeziunea la Mişcarea Legionară, apartenenţa la Partidul Naţional Ţărănesc sau Liberal, refuzul colectivizării, spionajul în favoarea americanilor etc. – au făcut loc, adesea, unor motive aproape derizorii: preotul Gheorghe Cârstoiu din Sălătruc a fost prima dată arestat în 1949 pentru că a dat o bucată de pâine unor drumeţi flămânzi[2], acuzat de „uneltire împotriva ordinii sociale" şi anchetat (după metodele ştiute) până în 1951 la Râmnicu-Vâlcea, Piteşti şi Craiova. Părintele Arsenie Papacioc, duhovnic la Mănăstirea Slatina începând cu 1952, a fost arestat în 1958 pentru că ar fi numit primul satelit rusesc trimis în cosmos „un fier ruginit, aruncat în văzduh",[3] apoi condamnat la douăzeci de ani de închisoare, dintre care a petrecut în închisorile de la Braşov, Aiud şi Jilava primii şase, până la graţierea din 1964 etc. etc. Că, în sfârşit, nu tuturor li s-a întocmit/ permis măcar un proces, fie el şi unul formal. Sau că, în unele cazuri, perioada de detenţie a depăşit pedeapsa primită în urma condamnării. Emblematic, din această perspectivă, este cazul preotului Dumitru C. Popescu, paroh la Slătioara, Maramureş, Cleanov şi Valea lui Câine, Dolj, închis între 1948-1955, fără să fie judecat. Abia prin sentinţa 30/ 1955 a Tribunalului Militar Bucureşti, a fost condamnat la doi ani de închisoare şi eliberat, căci s-a constatat că deja îşi executase pedeapsa[4]!

În paginile următoare, ne-am propus însă exclusiv prezentarea felului în care experienţa carceralã a preoţilor scriitori (chiar şi a celor deveniţi scriitori după 1990, când în sfârşit şi-au putut publica textele autobiografice scrise în perioada anterioară) se oglindeşte în propria lor literatură confesivă. Vom lua în calcul, prin urmare, nu volumele colective, sintetice, mai sus citate[5], ci cărţile preoţilor ortodocşi, încă şi mai precis, doar pe cele circumscrise aşa-numitei categorii a „genurilor biograficului". Or, după cum cu justeţe observă Eugen Simion în cartea intitulată chiar *Genurile biograficului*, sintagma include şi textele foştilor deţinuţi politici din sistemul totalitar comunist, care „sunt cărţi-document şi acoperă toate formele genului biografic, de la *memorii* la [astfel de] *cărţi vorbite* în care autorul nu-şi mai asumă responsabilitatea scriiturii"[6]. Preoţii Ioan Bărdaş (*Calvarul Aiudului. Din suferinţele unui preot ortodox*, text îngrijit şi notă biografică de Georgeta Pop, cu un cuvânt înainte de Ana Blandiana, Editura Anastasia, 1999), Dimitrie Bejan (*Bucuriile suferinţei. Viaţa unui preot martir*, Ediţia a II-a, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2010), Î.P.S. Bartolomeu Anania/ Valeriu Anania (*Memorii*, Editura Polirom, Iaşi, 2009) au scris astfel de confesiuni cu valoare testimonială şi paideică în care au oferit atât o imagine asupra propriei individualităţi, cât şi o reflecţie dramatică asupra lumii care a încercat să o mutileze pe aceasta[7].

---

[2] Vasile Manea, *Preoţi ortodocşi în închisorile comuniste*, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2010, p. 84;
[3] *Idem*, p. 238;
[4] *Idem*, p. 258;
[5] Nu vom avea în vedere, din acelaşi motiv, nici lucrările ştiinţifice de cea mai bună calitate dedicate raporturilor dintre Biserica Ortodoxă Română şi regimul comunist. A se vedea, spre exemplu, Cristina Păiuşan şi Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist,* Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, vol. I, 2001;
[6] Eugen Simion, *Genurile biograficului*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2002, p. 139;
[7] Memorabilă este, din această perspectivă, notaţia din *Memoriile* semnate de Valeriu Anania: „o mărturie nu numai a unei lumi, ci şi a unui suflet. E vorba de sufletul meu" (Valeriu Anania, *op. cit.*, p. 8);

BDD-V532 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 04:49:26 UTC)

Selecţia noastră are în vedere atât reprezentativitatea formulei scripturale pentru care optează autorii (cărţile lui Valeriu Anania şi Ioan Bărdaş încadrându-se în categoria memoriilor, în timp ce opul semnat de Dimitrie Bejan se împarte între scriitura diaristică şi formula *cărţii vorbite,* dialogate), cât şi substanţa problematicii atinse în ele. Realizând un amplu inventar al formelor de suferinţă, dar şi al mijloacelor de rezistenţă în mediul carceral, aceste cărţi reuşesc să convingă de faptul că teribilele încercări la care autorii lor au fost supuşi de torţionari nu le-au strivit individualitatea şi identitatea spirituală ci că, dimpotrivă, le-au împlinit.

Demersul nostru are, în mod evident, şi o tentă interdisciplinară, justificată mai întâi de caracterul aparte al acestor mărturii situate (ca problematică, dar şi ca structură ori stilistică) într-o zonă de interferenţă, între literatură, teologie, istorie, sociologie, antropologie, filosofie etc. Punctul de plecare al analizei noastre va fi însă un concept sociologic esenţial, şi anume acela de **identitate**. În opinia majorităţii cercetătorilor în domeniu, identitatea fiinţei înseamnă înscrierea ei într-un ansamblu de „categorii de referenţi identitari", dintre care cele mai importante ar fi următoarele: identitatea *materială* (caracteristicile fizice, morfologice etc., posesiunile), identitatea *proprie* (originile şi trecutul, situaţia actuală – nume, îndatoriri, sistemul de valori şi conduitele specifice, competenţele şi rezultatele deja obţinute), identitatea *socială* (imaginile identităţii date de alţii, apartenenţa la grupuri socio-profesionale, religioase etc., simboluri şi semne exterioare trimiţând la un loc în ierarhia socială[8]). Unii teoreticieni şi istorici literari interesaţi de *fabula identitară* au preluat această diviziune, operând doar o mică modificare. Manfred Pütz, autorul unei remarcabile sinteze despre *Fabula identităţii. Romanul american din anii şaizeci*, îşi imaginează spre exemplu identitatea ca o triadă compusă din: identitate *materială* (fizică, corporală), identitate *socială* (cf. poziţia, statutul, rolul) şi identitatea *spirituală* (cf. unicitatea morală, emoţională sau intelectuală)[9]. Din raţiuni multiple – dintre care cea mai importantă priveşte faptul că ne interesăm de textele confesive ale unei categorii aşa zicând socio-profesionale – vom prelua, în cele ce urmează, această ultimă taxonomie.

În debutul excelentului op despre *Modernitatea vieneză şi crizele identităţii,* Jacques Le Rider observă pe bună dreptate că, pe fondul exacerbării sentimentelor „de solitudine, de fragilitate ale eului subiectiv, de instabilitate a identificărilor interioare şi a identităţilor de suprafaţă", unii autori de jurnale intime vieneze, scrise prin anii 1900, „explorează căile de restaurare a identităţii prin mijloacele oferite de ceea ce am putea numi radicalizarea individualismului. Figurile misticului (de exemplu la Hofmannstahl), ale geniului (aşa cum îl vede Otto Weininger) şi ale lui Narcis (reinterpretată de Lou Andreas-Salomé) se degajă ca trei tipuri principale de afirmare a autosuficienţei individului izolat de orice comunitate omenească, a « eului » concentrat asupra lui însuşi, într-un soi de « înfruntare directă », nemediată, cu realitatea lumii. Afirmarea identităţii eului trece în acest caz prin reformularea unei filosofii a Identităţii spiritului şi a fiinţei, a unităţii subiect/ obiect."[10] Desigur, şi autorii de care ne ocupăm în studiul de faţă trăiesc sentimente de *solitudine, de fragilitate ale eului*

[8] Alex Muchielli, *L'identité*, PUF, Paris, 1986;
[9] Manfred Pütz, *Fabula identităţii. Romanul american din anii şaizeci,* traducere şi prefaţă de Irina Burlui, Editura Institutul European, Iaşi, 1995, p. 32;
[10]Jacques Le Rider, *Modernitatea vieneză şi crizele identităţii*, Postfaţă de Adriana Babeţi, Traducere de Magda Jeanrenaud, Editura Univesităţii „Al. I. Cuza", Iaşi, 2003, pp. 7-8;

BDD-V532 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 04:49:26 UTC)

subiectiv, de instabilitate a identificărilor interioare şi a identităţilor de suprafaţă (cu totul fireşti, într-un context cu mult mai sumbru decât acela cunoscut modernilor vienezi). Dar niciunul dintre preoţii care au supravieţuit infernului comunist şi au reuşit să îşi transpună suferinţele în discurs (para)literar nu şi-a restaurat identitatea prin *radicalizarea individualismului* ci, după cum vom vedea, prin fortificarea spiritualităţii creştine.

Încă de la o primă lectură a textelor acestor supravieţuitori, este evident totuşi faptul că fiecare dintre ei suferă – la fel ca orice alt deţinut care a traversat experienţe similare – un proces vizibil de estompare sau de alterare a identităţii, în special a identităţii materiale şi a celei sociale. Cauzele imediate sunt cele inerente infernului concentraţionar: suferinţa fizică extremă, determinată de variatele forme de tortură fizică, apoi de cei trei teribili f (frica, foamea, frigul), într-un cuvânt, iminenţa morţii, care transformă cel puţin iniţial experienţa încarcerării în intrare într-un *iad decolorat*, precum cel descris de N. Steinhardt în debutul *Jurnalului fericirii:* „Celula 34 e un fel de tunel întunecat şi lung, cu numeroase şi puternice elemente de coşmar. E o hrubă, e un canal, e un maţ subpământean, rece şi profund ostil, e o mină stearpă, e un crater de vulcan stins, e o destul de izbutită imagine de iad decolorat."[11]

Or, fără excepţie, mărturiile scrise şi implicit „adevărurile individuale" ale supravieţuitorilor abundă în amănunte şocante privitoare la infernul detenţional. Din unele aflăm, spre exemplu, că cele mai multe forme de suferinţă fiziologică au fost experimentate combinat. Foamea teribilă, foamea „unică şi fără de sfârşit"[12] specifică prizonierului trebuia, în situaţii speciale, îmbinată cu setea. Pedeapsa pentru tentativa de evadare din lagărul internaţional de prizonieri Oranki, îşi aminteşte preotul militar Dimitrie Bejan, era o lună de zile de carceră – aşadar izolare şi dublă suferinţă fiziologică: „Dădeau o dată pe zi mâncare, un ceai cu sare în el"[13]. Aducându-şi la rândul său aminte de raţia zilnică de mâncare primită la Aiud („hrana consta timp de două zile într-un turtoi pe zi şi o gamelă cu apă caldă, iar în a treia mâncare obişnuită"), Ioan Bărdaş conchide: „Numai în puşcăriile comuniste se putea vedea un om viu-schelet, care nu mai avea fese şi trebuia ajutat de alţii să meargă"[14]. O mărturie similară oferă şi Dimitrie Bejan: „A fost un iad. Câte trei în pat. Oameni – schelete, nespălaţi, mirosind greu a hoituri murdare – îmbrăcaţi în petice scârboase şi care se repezeau ca hienele pe blidul de fiertură"[15]. „Raţia obişnuită de puşcăriaş" la Negru Vodă consta, după cum va menţiona în *Memorii* Valeriu Anania, într-o bucăţică de pâine şi o ciorbă de cartofi împuţiţi, pe când „mâncarea de la Jilava era una dintre cele mai sărace din câte se pot imagina: o zeamă caldă, cu câteva fărâme de cartofi stricaţi, în care însă se mai fierbea şi fân proaspăt cosit. Ajunseseră puşcăriaşii în aşa hal de înfometare încât se rugau de gărzile de deasupra să le arunce câte un smoc de iarbă; preferau s'o mănânce verde"[16]. Dar abia la Piteşti, unde „hrana era înfiorător de săracă (...) aceeaşi gamelă cu zeamă caldă în care pluteau

[11] N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, Argument de P. S. Justin Hodea Sigheteanul, ediţie îngrijită, studiu introductiv, repere biobibliografice şi indice de Virgil Bulat. Note de Virgil Bulat şi Virgil Ciomoş. Cu „Un dosar al memoriei arestate" de George Ardeleanu, Mănăstirea Rohia şi Editura Polirom, Iaşi, 2008, p. 82;
[12] Florin Constantin Pavlovici, *Tortura pe înţelesul tuturor, Memorii*, Ediţia a II-a, Editura Fundaţiei Academia Civică, 2011, p. 143
[13] Dimitrie Bejan, *Bucuriile suferinţei. Viaţa unui preot martir*, Carte tipărită cu binecuvântarea Î.P.S. Teofan, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei, Ediţia a II-a, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2010, p. 50;
[14] Pr. Ioan Bărdaş, *Calvarul Aiudului. Din suferinţele unui preot ortodox*, text îngrijit şi notă biografică de Georgeta Pop, cu un cuvânt înainte de Ana Blandiana, Editura Anastasia, 1999, p. 56;
[15] Dimitrie Bejan, *op. cit.*, p. 87 ;
[16]Valeriu Anania, *op. cit.*, p. 64;

BDD-V532 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 04:49:26 UTC)

trei firişoare de varză împuţită între două steluţe de ulei", deţinutul Anania – după cum va recunoaşte cu o sinceritate dezarmantă mai târziu – „am simţit foamea chinuitoare, obsedantă, foamea fizică şi foamea psihologică; noaptea mă visam înfulecând, mă trezeam cu fălcile încleştate, ziua nu plănuiam decât ca, dacă voi mai fi vreodată liber, să investesc totul în bucătărie şi artă culinară"[17].

În alte situaţii, nu atât cantitatea insuficientă de hrană, cât modalitatea administrării ei era socotită, adesea, o formă eficientă de tortură fiziologică şi psihologică. Părintele arhimandrit Roman Braga, la data arestării (1948) preot în Scoreni, rememorează spre exemplu un episod cutremurător din cursul întemniţării la Piteşti: „Când vedeam mâncarea intram sub pat, cu corpul tot, şi afară ne rămânea doar capul, iar în faţă ni se aşeza gamela. Noi stam cu mâinile la spate şi trebuia să mâncăm numai cu gura, fără să atingem cu mâna. În acest timp, cei reeducaţi se plimbau şi grohăiau ca porcii. La urmă, unul dintre reeducaţi lua cârpa cu care se spăla tineta (hârdăul de necesităţi) şi ne ştergea la gură"[18]. Numeroase rememorări similare scot în evidenţă mizeria de nedescris în care erau forţaţi să trăiască deţinuţii privaţi de condiţiile de igienă minimă. Astfel, în celulele îngrozitor de reci iarna şi asfixiante vara, zecile de deţinuţi trebuiau să suporte atât mirosul pestilenţial al celor câteva hârdaie lăsate pentru urină şi fecale, cât şi pe acela specific diferitelor tare epidemice căpătate în aceste condiţii mizerabile. În toate încăperile prin care trece la Jilava, deţinutul Valeriu Anania remarcă aceeaşi mizerie înfiorătoare: „Într'o cameră de tranzit de lângă poartă, cei veniţi înaintea noastră dormeau pe jos şi respirau adânc o grozavă duhoare de murdărie omenească... Hardăul se umpluse cu fecale, urina se revărsase peste margini şi făcea şiroaie pe ciment, în parte sorbită de zdrenţele osândiţilor ... M'am pomenit singur într'o celulă foarte murdară. Se vedea că nimeni nu mai fusese demult acolo; urina fermentase în hârdău şi împinsese pe de margini fecalele uscate. Un şobolan a fugit de sub un pat şi a pierit într'o gaură"[19].

Ca urmare a lipsei de igienă, majoritatea deţinuţilor aveau diaree şi dizenterie, la care se adăugau plăgile muşcate de şobolani sau rezultate de pe urma torturilor, plus diferite alte maladii pentru care, de regulă, nu primeau medicaţia corespunzătoare. Se ştie, astăzi, că torţionarii îi constrângeau pe unii dintre deţinuţii bolnavi ca, în schimbul dozelor minime, necesare supravieţuirii, să ofere informaţiile pe care nu le cedaseră nici măcar în timpul torturii. Mărturia câtorva dintre supravieţuitori a înregistrat cazul absolut uluitor al unora dintre bolnavii în stare extrem de gravă, aflaţi la Târgu-Ocna, într-un fel de închisoare-sanatoriu pentru deţinuţii tuberculoşi care se stingeau, lent, în chinuri îngrozitoare. Ei au refuzat streptomicina oferită de Securitate ca preţ al trădării, susţinând cu fermitate soluţia credinţei desăvârşite şi a morţii în numele lui Dumnezeu: „Vreo două-trei persoane au refuzat, spunând: « Nu, preferăm să murim pentru Hristos, nu vrem să trădăm aproapele! ». Şi aşa, chiar dispreţuitor, ofiţerul de poliţie a spus: « Du-te şi mori pentru Hristos! ».[20] Suferinţa lor putea să pară un fel de *eroism* aparte, chiar şi în viziunea unora dintre cei care i-au îngrijit.

[17] *Idem*, p. 312 ;
[18] Vasile Manea, *op. cit.*, pp. 68-69;
[19] Valeriu Anania, *op. cit.*, p. 315;
[20] Cf. Mărturiei Părintelui Moise de la Oaşa, intitulate *Despre eroismul de durată al noilor mărturisitori* şi incluse în *Din temniţe spre sinaxare*, Volum coordonat de Danion Vasile, Ediţia a doua, revăzută, Carte apărută cu binecuvântarea Înalt Preasfinţitului Arhiepiscop Justinian Chira al Episcopiei Maramureşului şi Sătmarului, Editura Areopag, 2011, p. 62;

BDD-V532 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 04:49:26 UTC)

Vorbind cu părintele Moise de la Oaşa despre condiţiile precare din Târgu-Ocna, un fost deţinut politic, medicul Aristide Lecca, va opera o astfel de distincţie lămuritoare: „Părinte, să ştii că una este *eroismul de moment* şi alta este *eroismul de durată*. Una este să mori pe front, într-un avânt, ucis de glonţ, şi alta este luni de zile, să te stingi încet, bolnav de tuberculoză, cu puroi, cu escare, în nişte chinuri cumplite, şi să mori foarte senin”[21] (subl. ns., E.I.).

Sigur, în memoriile preoţilor scriitori, detaliile sordide sunt descrise lapidar şi demn, nu sunt detaliate naturalist şi nici potenţate larmoaiant, ca în scrierile similare ale mirenilor. În *Bucuriile suferinţei. Viaţa unui preot martir,* Pr. Dimitrie Bejan pomeneşte, bunăoară, ca în treacăt: „Ne băteau cu ciomege pe toţi la rând, ca barbarii (…) Ne-au bătut peste tot… Parcă dădea în altul. Parcă bâta se oprea la o distanţă oarecare de mine. Iar Maromete, şeful puşcăriei [din Jilava, n. ns., E.I.], striga: « Ivănică, dă-i! Omoară-l, că ăsta-i catolic! » Şi eu strigam: « Nu-s catolic, sunt ortodox! » . « Ba, catolic eşti, că nu zici nimic! ». Dar eu ce să fac, dacă nu mă durea?”[22]. Aceeaşi atitudine resentimentară, anticreştină, o va întâmpina la Aiud, acolo unde directorul – care îşi îndemna frecvent subalternii: „Bate-ţi-i, măi! Nu vedeţi că sunt creştini?” – îşi alege ca ţintă predilectă a urii degenerate preoţii ortodocşi[23]. Ioan Bărdaş relatează cu aceeaşi decenţă despre condiţiile greu suportabile din Aiud (bătăile cumplite, frigul teribil ori spectacolul grotesc al muribunzilor ce se repezeau să prindă ceva din cojile şi cotoarele putrede de fructe aruncate de gardieni). Dar punctul cel mai sensibil al confesiunii sale ni se pare cel al rememorării înmormântării unui preot ortodox. Când dricul („droşca braşoveană, trasă de un cal, cu doi gardieni pe capră, ducând sicriul”) care transportă trupul neînsufleţit al Părintelui Ilarion Felea ajunge la poarta închisorii, deţinuţii „cei de jos” asistă la o scenă terifiantă: „venea ofiţerul de serviciu cu o bară ascuţită de fier şi o înfigea în inima mortului, să se convingă « stăpânirea » de moartea omului. Ce scenă sinistră şi lugubră, demnă de evul mediu şi ea se petrecea în evul modern, în era comunistă!”[24], izbucneşte memorialistul Bărdaş spre finalul confesiunii. În care putem vedea, într-adevăr, o culme în materie de umilire a identităţii materiale şi sociale a deţinuţilor, exercitată post-thanatic.

În *Memoriile* semnate cu numele de scriitor, Valeriu Anania, Î.P.S. Bartolomeu Anania reproduce la rândul său cu o mare demnitate suferinţele carcerale. Îşi aminteşte, astfel, că la Malmaison a luptat „greu, înverşunat”, nu atât cu oamenii şi cu propria senzaţie de neputinţă, cât cu insectele carnivore: noaptea cu puricii de cal, ieşiţi la atac „cu miile şi miile, din pământul amestecat cu baligă… extrem de agresivi şi cu muşcături grozave, în numai două zile îmi umpluseră de sânge gleznele, încheietura mâinilor şi gâtul”; ziua, cu muştele, „mari, numeroase şi tot atât de agresive”[25]. Că ulterior, la Jilava, a fost mai întâi oripilat la vederea găurilor cu funcţie de closete (pe care „şedea, chircit, câte un ins în spatele căruia aşteptau, în rând, alţi douăzeci-treizeci care se întreceau în a-l huidui pe cel ce icnea din toate puterile să isprăvească mai repede. Nu se poate pune pe hârtie limbajul ce putea fi auzit într’un asemenea ceas de tortură, vorbele întrecându-se cu haznaua în a împuţi văzduhul”), abia apoi de transformarea oamenilor în bestii capabile să ucidă pentru o bucată de pâine

[21] *Ibidem;*
[22] Dimitrie Bejan, *op. cit*., p. 94;
[23] *Idem*, pp. 88-89;
[24] Ioan Bărdaş, *op. cit.,* p 75; v. şi Preot Ioan Bărdaş, *O înmormântare la Aiud,* text inclus în *Din temniţe spre sinaxare*, *ed. cit*., pp. 146-148;
[25] Valeriu Anania, *op. cit.*, pp. 30-31;

BDD-V532 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 04:49:26 UTC)

rîncedă. Dar şi-a justificat, după ani, repulsia printr-o reacţie fiziologică specifică, care i-a transformat anii de detenţie într-un veritabil calvar fizic: „nu această atmosferă pestilenţială mă împiedica să-mi deşert intestinele, ci nenorocitul meu simţ de pudoare care-mi inhiba sfincterele, de care am suferit toată viaţa şi care mi-a făcut din acest banal act fiziologic una dintre cele mai grele torturi ale anilor mei de închisoare”[26]. În alte pagini din *Memorii,* nu sunt uitate nici maladiile de care prelatul a suferit în mediul carceral: căci guturaiurile alergice, „mare calamitate în închisoare, unde pentru o asemenea boală nu se dădeau medicamente”[27], şi tuberculoza osoasă i-au chinuit practic trupul suplimentar faţă de torturile fizice la care era supus aproape zilnic.

Pentru minţile bolnave care au regizat infernul pe pământ în varianta ei carceralã, foamea şi setea, frigul şi chiar maladiile încarceraţilor erau departe de a reprezenta cele mai grele pedepse aplicate sau suportate de aceştia. Rolul esenţial în procesul de distrugere a identităţii materiale, sociale şi spirituale a deţinuţilor îl aveau torturile fizice, uneori diabolice: „dacă diavolii, îngeri căzuţi, puteau născoci chinuri cumplite, numai ordinului şmecheresc al oamenilor i-au putut trece prin minte torturi atât de ţâcnite şi de întortocheate”[28], îşi va sintetiza N. Steinhardt amintirile îngrozitoare despre demonia inventivă a torţionarilor de la Piteşti. Într-adevăr, niciuna dintre metodele savante sau rudimentare de tortură (de la hrănirea cu fecale a prizonierilor problematici şi bătăile cumplite cu diverse obiecte până la tăierea organelor sexuale şi îndesarea lor în gura deţinuţilor în agonie), nu a căpătat notorietatea sumbră a temutei reeducări de la Piteşti, care avea de fapt miza efasării totale a identităţii umane. Gândită ca un proces monstruos, în patru etape: demascarea externă, demascarea internă, demascarea morală publică (în cursul căreia victima îşi blasfemia valorile supreme, familia şi pe Dumnezeu, ba chiar trebuia să le profaneze prin intermediul unor ritualuri demonice: fiii de preoţi şi studenţii teologi trebuiau să oficieze chiar liturghii negre, având adesea, ca elemente de recuzită obligatorie, cruci confecţionate din instrumentele de tortură, dar şi recipiente cu urină sau materii fecale); în sfârşit, transformarea reeducatului în călău/ torţionar.

După cum am mai precizat, cărţile de confesiuni scrise de clericii ortodocşi nu epatează, precum mărturiile scriitorilor obişnuiţi, printr-o expunere denudată a suferinţelor atroce[29] suportate de autorii lor în închisorile comuniste. Dar cititorii sunt avertizaţi că, adesea, şi în cazul lor durerea atingea limita insuportabilului, ceea ce le determina reacţii comune cu ale deţinuţilor de rând: „O ploaie de lovituri, de amândouă părţile, ritmic, ca pe nicovala potcovăriei, s’a năpustit pe tălpile mele. Atunci am început să urlu, şi-mi era ruşine de mine, şi nu voiam să urlu, şi urlam îngrozitor, îmi dădeam bine seama – şi muşcam aerul şi simţeam nevoia să-mi înfig dinţii în ceva şi am nimerit, zvârcolindu-mă, piciorul celui ce ţinea de capătul funiei şi l-am muşcat de pantalon şi i-am auzit înjurătura, apoi am leşinat din

[26] *Idem,* pp. 63-64;
[27] *Idem,* p. 267;
[28] N. Steinhardt, *op. cit.*, p. 181;
[29] „Nu întâmplător moartea creştinilor sub comunism a fost o sinteză a modalităţilor de moarte violentă inventate de omenire de la începuturile ei, aici reluându-se, la o scară până atunci nemaiîntâlnită, toate formele de sacrificiu uman pe care le-a cunoscut istoria” (Monica Papazu, *Tăcere şi cuvânt: Biserica Ortodoxă mărturisitoare şi martiră. Trei sferturi de veac de prigoană în Rusia,* în Cristian Bădiliţă, Emanuel Conţac (editori), *Şi cerul s-a umplut de sfinţi... Martiriul în Antichitatea creştină şi în secolul XX. Actele colocviului internaţional, Sighet, 2-5 iunie 2011*, Curtea Veche Publishing, Bucureşti, 2012, p. 359;

BDD-V532 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 04:49:26 UTC)

nou”[30]. Pentru că şi încarceraţii care fuseseră nevoiţi (cel mai adesea, chiar în numele credinţei) să îşi schimbe veştmintele de slujitori ai Domnului în straiele vărgate ale celor cu identitatea socio-profesională zdrobită, erau chinuiţi de aceleaşi nevoi fiziologice dintre cele mai mărunte şi de aceleaşi presiuni psihice dintre cele mai greu de suportat[31]. Cântărindu-şi, altfel spus, suferinţele după aceleaşi unităţi de măsură cu cele ale încarceraţilor de rând. Chiar şi Valeriu Anania a recunoscut, în impresionantele sale *Memorii,* faptul că uneori, în cursul chinurilor fizice la care a fost supus în temniţele comuniste, îşi conştientiza şi striga slăbiciunea: „Mă crezi, iubite cititor, că m-am clătinat?”. Interogaţie care nu poate avea, din partea unui cititor obligatoriu simpatetic, decât un singur răspuns...

Parcurgând, nu fără greutate, paginile despre calvarul carceral prin care a trecut atât înaltul prelat, cât şi ceilalţi slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române, ne-am putut, la rându-ne, întreba în mai multe rânduri: cum au reuşit puţinii lui supravieţuitori să reziste, ieşind din infernul terestru încă *întregi*, încă vii *spiritual*? Aceasta, deşi acest tip aparte de autor de literatură confesivă care este preotul ortodox revine el însuşi constant la mijloacele spirituale, de esenţă profund creştină, ce i-au facilitat dobândirea disciplinei şi a libertăţii interioare. Singurele care, din punctul său de vedere, îi asigură celui încarcerat supravieţuirea. Făcându-l să exclame, precum preotul Dimitrie Bejan: „A fost crucea bucuriei! Asta vreau să scriu. (...) *Cine primeşte suferinţa ca din mâna lui Dumnezeu, crucea vieţii se transformă în bucurie. Bucuria mântuirii!*”[32] (subl. aut.)

Astfel, după memorialistul Valeriu Anania, *credinţa* mijlocită, la rândul ei, de *rugăciunea* practicată (după spusele sale) fără oprelişti în închisoare, şi *creaţia* sunt singurele mijloace eficiente din acest punct de vedere. El îşi aminteşte cum, în întunericul din celulă, disciplina mentală îi era asigurată în special de rugăciunea ardentă şi de exerciţiul creator propriu-zis, îmbinat cu cel al memorării exacte, al înmagazinării versurilor inscripţionate în straturile adânci ale memoriei de durată. Aflăm, spre exemplu, că numai la Aiud a reuşit să scrie versuri şi două piese de teatru, *Steaua Zimbrului* şi *Meşterul Manole*, însumând peste zece mii de versuri, a căror înmagazinare în memorie îi era ameninţată de subnutriţie şi de boală. „Munca aceasta – şi mai ales conştiinţa creaţiei – mi-au menţinut, de-a lungul acelor ani, un echilibru moral de care nu mulţi se bucurau. Acest univers interior al meu m’a făcut să îndur numai cu jumătate de suferinţă toate privaţiunile şi promiscuitatea vieţii de puşcărie: foamea, frigul, oboseala, murdăria, praful, spaima, percheziţiile, umilinţele de tot felul, turnătoriile, nervii camarazilor de celulă. Nu am cuvinte să-i dau mulţumită lui Dumnezeu pentru acel dar”[33], ne va recunoaşte memorialistul salvarea deţinutului de către scriitorul Valeriu Anania.

Despre *rugăciunea interioară* ca mijloc esenţial de conservare a identităţii spirituale în condiţiile carcerale găsim mărturii în toate confesiunile preoţilor scriitori. „Toţi – şi în special cei arestaţi şi calificaţi drept « legionari » de către anchetatorii comunişti – călugării, teologii sau credincioşii Bisericii noastre – au văzut în rugăciune arma de a lupta împotriva ideologiei

[30] Valeriu Anania, *op. cit.*, p. 271;
[31] Viitorul mitropolit Valeriu Anania, spre exemplu, se va lupta inclusiv cu tentaţia automutilării prin orbire, prin care intenţionează a se autopedepsi, pentru greşeala de a fi cedat la drogul adevărului, scopolamina, şi de a fi denunţat pe unii dintre cunoscuţi.
[32] Dimitrie Bejan, *op.* cit., p. 43;
[33] Valeriu Anania, *op. cit.*, pp. 322-323;

BDD-V532 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 04:49:26 UTC)

comuniste, care a confiscat mai întâi viaţa – adică libertatea oamenilor – dar şi bunurile materiale; Biserica rămânând astfel singura redută într-un regim concentraţionar, care mai putea apăra pe oameni de « dezumanizarea » programată a societăţii, efectuată de către comunişti”[34]. Întrebat fiind dacă a practicat rugăciunea inimii în închisoare, preotul Dimitrie Bejan răspunde simplu („Da, cu mila Domnului. În puşcărie am dobândit-o. Acum o fac mai ales noaptea, când sunt singur cu Dumnezeu”), apoi o descrie la fel de succint, cu vagi inflexiuni poetice: „Rugăciunea noastră în puşcărie, ca şi viaţa de mai târziu, curgea limpede ca apa unui izvor, în care-i spui lui Dumnezeu, direct, tot ce te doare. Simţeai totdeauna că Dumnezeu aude şi te ajută să suporţi greutatea”[35]. Într-o altă pagină din *Bucuriile credinţei. Viaţa unui preot martir*, părintele revine pentru a confirma că, într-adevăr, „Aceasta era salvarea noastră: rugăciunea şi nădejdea în Dumnezeu, că nu era voie să ne rugăm în public”. Între numeroasele referiri la rugăciune ale preotului Ioan Bărdaş, selectăm un exemplu de rugăciune colectivă a deţinuţilor aflaţi în drum spre Midia: „Un şvab de lângă Arad, Demerle, a zis hotărât: -Să ne rugăm, părinte! Toţi am căzut în genunchi. Eram singurul preot din vagon şi am rostit o rugăciune cu glas tare. Tăcerea a rămas între noi şi parcă era un fum de tămâie binemirositor ce ducea rugăciunea noastră spre înaltul cerului”.

De acelaşi ceremonial intens spiritualizat, chiar mistic, pe care am putea să îl numim *ritualul sublimării suferinţei prin credinţă* ţin, fără nicio îndoială, şi formele exterioare, subsecvente liturgicului. In mediul carceral, desigur, mijloacele liturgice canonice au trebuit înlocuite de instrumente, obiecte şi veştminte improvizate, percepute însă de încarceraţi drept la fel de pline de har şi în consecinţă la fel de eficiente precum cele din biserici sau mănăstiri. Cazul cel mai cunoscut, din această perspectivă, este botezul carceral al lui N. Steinhardt, desfăşurat în Celula 18 de la Jilava. Naşterea „din apă viermănoasă şi din duh rapid”[36], sinonimă, practic, cu o transfigurare identitară totală şi copleşitoare, va constitui substanţa celei mai emoţionante pagini din *Jurnalul fericirii*. Niciun alt eveniment similar ca finalitate petrecut în mediul carceral românesc nu are notorietatea celui care a asigurat schimbarea decisivă în ordinea vieţii viitorului monah Nicolae Delarohia. Dar astfel de întâmplări miraculoase ale fiinţei încarcerate trebuie să se fi repetat într-un spaţiu resimţit drept antecameră a morţii. În fapt, memorialiştii proveniţi din rândul clerului vor recunoaşte fără nicio rezervă importanţa unor astfel de acte simililiturgice: „Făceam toţi rugăciuni comune, agheasmă mică şi spovedanie. De altfel, cu o spovedanie completă, cu formula ei spusă corect, cu punerea mâinilor pe capul penitentului, credeam că Raiul ne este deschis. Eu cred şi acum acelaşi lucru. Căci Sfânta Împărtăşanie este coroana harului pe care-l poate primi creştinul, dacă merită s-o primească. Acolo în puşcărie n-a fost posibil. Iată, eu aveam Împărtăşanie. O ţineam ascunsă în gulerul cămăşii şi, când mă pregăteam, mă împărtăşeam. Iar dacă cineva dintre deţinuţi era bolnav sau pe moarte, îl spovedeam şi-l împărtăşeam pe ascuns şi aşa pleca la Hristos”[37].

La fel de semnificative, în ordinea simbolicului, sunt formele de co-participare la cele mai mari dintre sărbătorile religioase. După mărturia părintelui Dimitrie Bejan, o astfel de co-participare extrem de intensă era intermediată de sunetele clopotelor care se puteau auzi din

[34] Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Nechita, *Biserica mărturisitoare în zeghe,* Editura Vasiliana ’98, Iaşi, 2008, p. 42;
[35] Dimitrie Bejan, *op. cit*., p. 187;
[36] N. Steinhardt, *op. cit.*, p. 169;
[37] Dimitrie Bejan, *op. cit*., p. 88;

BDD-V532 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 04:49:26 UTC)

depărtare: „Eram la o distanţă de doar 500 de metri şi clopotele băteau direct în puşcărie. Toate slujbele le anunţa. Şi Paştele îl făceam frumos. Imaginaţi-vă cum făceam noi Paştele! Când cânta toată puşcăria « Hristos a înviat ! », miliţienii ne suduiau, stăteau cu parii pe noi, dar noi tot cântam! Acolo am trăit cel mai intens bucuria Învierii! Acolo şi la Oranki!”[38]. La fel, două dintre cele mai luminoase pagini din *Memoriile* scrise de Valeriu Anania sunt cele care descriu Crăciunul anului 1943 de la închisoarea Negru-Vodă. În mod straniu, însuşi comandantul închisorii îl obligă să ţină slujba şi o predică specifică. Rezultatul nu este greu de presupus: „A fost în anul acela, un Crăciun de neuitat, în ţarcul cel mare al închisorii de pe Negru-Vodă, pe zăpada bătătorită de tălpile puşcăriaşilor. Chiar şi condamnaţii la moarte fuseseră scoşi din lanţuri şi puşi la rând, în careu, să asculte slujba, în timp ce santinelele se ordonaseră împrejurul gardului de sârmă ghimpată, întărită de patru ostaşi culcaţi, cu mitraliere în poziţie de tragere (...) Sunt sigur că o anume bucurie interioară, un anume sentiment al libertăţii spiritului, care înfrunta gărzile şi mitralierele dimprejur, ne copleşise pe toţi. Era linişte mare pe feţele supte ale acelor osândiţi, încovoiaţi sub destine, iar corul a avut inspiraţia de a cânta răspunsurile încet, dulce, frumos, nuanţat, lipite pe împrejurare. Era ger, iar nouă ni se făcuse cald şi bine”. Prin contrast, Crăciunul obişnuit în închisorile comuniste prin care va mai trece viitorul mitropolit va fi cu atât mai greu suportabil: „mai târziu am petrecut alte şase Crăciunuri la celulă, într’o tăcere grea, copleşitoare, întreruptă doar de intervenţia gamelei cu arpacaş”[39].

O altă formă de rezistenţă în mediul carceral este cea culturală. Colocviile sau conferinţele pe diverse teme literare, filosofice, istorice, politice ş.a.m.d., desfăşurate fie în şoaptă, în celulele supraaglomerate, transformate astfel în „nişte saloane în care se discută şi în care domneşte politeţea” (Al. Paleologu) sau chiar în „aulă universitară” (Florin Constantin Pavlovici), fie prin intermediul alfabetului Morse, bătut în pereţii dintre ele, sunt înregistrate drept mijloace taumaturgice, dacă nu cumva drept soluţie esenţială de supravieţuire, în majoritatea textelor confesive publicate începând cu anii ’90. Chiar şi cărţile de memorii concepute drept rechizitorii împotriva torţionarilor conţin numeroase fragmente dedicate acestui miraculos mod de supravieţuire carcerală: „Craca însemna foame, dar şi activitate culturală. Ori de câte ori înceta munca fizică, începeau conferinţele şi învăţarea limbilor străine. Atât în Balta Brăilei, cât şi în Deltă, la Periprava, au existat conferenţiari străluciţi. Mai toate domeniile vieţii intelectuale îşi aveau reprezentanţi de elită, de parcă ştiinţa, arta, literatura sau filosofia şi-ar fi dat anume întâlnire în lagărele de muncă forţată”[40], recunoaşte cu luciditate dureroasă Florin Constantin Pavlovici.

Despre acest transfer miraculos de experienţe culturale relatează, spre exemplu, Valeriu Anania: „Ceasurile noastre de seară, dintre numărătoare şi stingere, le umpleam cu povestiri, prefăcându-ni-le în adevărate şezători culturale. Fiecare spunea, pe rând, ce ştia din specialitatea sau experienţa lui. În cele vreo trei luni cât am stat în Jilava am ascultat povestindu-se zeci de cărţi, filme, teorii filosofice, un curs universitar despre structura luminii şi patru-cinci conferinţe despre operele de artă din Florenţa. Când mi-a venit rândul, am povestit *Mioriţa,* ceva din *Du-te, vreme, vino, vreme!*, apoi, în cursul zilei următoare, a venit vorba de mănăstirile româneşti şi am fost îndemnat să povestesc ceva despre ele. Am început

[38] *Idem*, p. 88;
[39] Valeriu Anania, *op. cit.*, p. 61;
[40] Florin Constantin Pavlovici, *op. cit.*, p. 186 ;

BDD-V532 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 04:49:26 UTC)

cu ruinele Vodiţei, am continuat cu istoria şi legendele Tismanei”[41]. Ideea de schimb profitabil de cunoştinţe preponderent religioase între deţinuţii de diverse confesiuni, la un moment dat prizonieri în aceeaşi celulă, apare şi în confesiunea dialogată din *Bucuriile suferinţei*: „Şi în puşcărie, la un moment dat, acolo la Aiud ne pusese pe profesiuni. Adică era o secţie unde erau numai preoţi... Toţi erau creştini. Toţi. Era frumos când ne-au pus pe categorii. Eram zece în celulă. Fiecare într-o zi trebuia să-i întreţină pe ceilalţi. Nu ne scotea nici la lucru, nimic, nici la aer, nimic, şi atunci făceam conferinţe”. Şi concluzia, de o frumuseţe tulburătoare, care vine să întărească ideea că, numai graţie comuniunii între credincioşi şi a credinţei totale în Dumnezeu, chiar şi suferinţa atroce se poate sublima în *bucurie* epifanică: „La noi în celulă e raiul lui Dumnezeu”[42]...

După cum am văzut, multiplele forme de tortură (fizică şi în special morală) pe care le-au suportat nu numai preoţii încarceraţi de comunişti au fost proiectate şi puse în practică de către autorităţile regimului şi torţionarii demonizaţi ai acestora, drept mijloace eficiente de efasare lentă şi sigură a identităţii încarceraţilor. În fapt, ştergerea identităţii materiale şi a celei sociale au fost considerate doar treptele premergătoare adevăratei eradicări identitare, cea constituită de anularea identităţii spirituale. Şi totuşi, exceptând situaţiile celor morţi în urma torturilor, ale sinucigaşilor sau ale „reeducaţilor” care nu au putut suporta suferinţa, trădându-şi atât semenii, cât şi vocaţia, pe porţile închisorilor comuniste au putut ieşi, uluitor, şi oameni întregi, căci împliniţi spiritual, încreştinaţi sau întăriţi în credinţă. Astfel, preotul Dimitrie Bejan îşi va aşeza, încă de la început, rememorarea sub semnul uluitor al unei fericiri stranii, determinate de relaţia foarte strânsă cu Dumnezeu cel viu. Titlul uneia dintre cărţile sale, *Bucuriile credinţei. Viaţa unui preot martir*, vorbeşte de la sine despre felul în care, la fel ca în cazul N. Steinhardt, anii de suferinţă grea au fost metamorfozaţi în ani de *fericire*, de co-participare la miracolul divin. Iată şi una dintre explicaţiile acestei transformări, pe care o regăsim în interiorul opului: „M-am simţit foarte bine în prizonierat. Eu am plutit! Nici măcar n-am strănutat, n-am fost răcit, n-am contactat nicio boală. Nimic. Am trecut şi prin închisori şi prin păduchi, prin frig, prin geruri, dar am fost perfect sănătos, cu mintea limpede. Parcă pluteam; parcă nu eram eu! A fost mila lui Dumnezeu cu mine (...) Dumnezeu m-a salvat. Am simţit, fraţilor, am simţit pe umăr o mână care mă apăsa!”[43]

Greu de spus dacă nu cumva o astfel de mărturie nu validează opinia Ruxandrei Cesereanu, după care „Exagerarea binecuvântării închisorii (chiar ca ipostază a unei probe de încercare a credinţei) este un risc al mărturiilor feţelor bisericeşti”[44] Cert este doar faptul că aceste simple, dar cât se poate de vii, de ardente fragmente de confesiune cu o miză ontologică dintre cele mai înalte, dovedesc cu asupra de măsură că, pentru nu puţini dintre preoţii ortodocşi care au trecut prin infernul închisorilor comuniste, suferinţa carcerală a avut cu totul alt efect decât cel scontat de autorităţi. În locul distrugerii identitare, prelaţii torturaţi cu sălbăticie – şi, la fel ca ei, numeroşi credincioşi mireni – au resimţit o întărire miraculoasă a identităţii lor spirituale, tocmai prin întărirea relaţiei cu alteritatea radicală, Dumnezeu cel viu. Într-o formă lapidară, Valeriu Anania exprimă această certitudine într-o pagină superbă

[41] Valeriu Anania, *op. cit.*, p. 310;
[42] Dimitrie Bejan, *op. cit.*, p. 89;
[43] *Idem*, p. 96;
[44] Ruxandra Cesereanu, *Gulagul în conştiinţa românească. Memorialistica şi literatura închisorilor şi lagărelor comuniste. Eseu de mentalitate*, Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Polirom, 2005, p. 124;

BDD-V532 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 04:49:26 UTC)

din *Memorii*: „Trântitura aceasta a vizetei te umileşte de moarte şi te aruncă într'o singurătate fără margini. Vai, ce ne-am face fără Dumnezeu?"[45].

Fără nicio îndoială, crizele identitare trăite de preoţii scriitori în „iadul decolorat" reprezentat de mediul carceral au ca efect de profunzime nu „reformularea unei filosofii a Identităţii spiritului şi a fiinţei" (Jacques Le Rider), ci reformularea, în cei mai simpli termeni, a unei veritabile filosofii a identităţii Spiritului şi a fiinţei.

Bibliografie

Anania, Valeriu, *Memorii*, Editura Polirom, Iaşi, 2009.
Bădiliţă, Cristian, Conţac, Emanuel (editori), *Şi cerul s-a umplut de sfinţi... Martiriul în Antichitatea creştină şi în secolul XX. Actele colocviului internaţional, Sighet, 2-5 iunie 2011*, Curtea Veche Publishing, Bucureşti, 2012.
Bărdaş, Pr. Ioan, *Calvarul Aiudului. Din suferinţele unui preot ortodox*, text îngrijit şi notă biografică de Georgeta Pop, cu un cuvânt înainte de Ana Blandiana, Editura Anastasia, 1999.
Bejan, Pr. Dimitrie, *Bucuriile suferinţei. Viaţa unui preot martir*, Ediţia a II-a, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2010.
Cesereanu, Ruxandra, *Gulagul în conştiinţa românească. Memorialistica şi literatura închisorilor şi lagărelor comuniste. Eseu de mentalitate,* Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Editura Polirom, 2005.
Din temniţe spre Sinaxare, coord. Danion Vasile, ediţia I, Editura Egumeniţa, 2008; ediţia a II-a, Editura Areopag, Bucureşti, 2011.
Le Rider, Jacques, *Modernitatea vieneză şi crizele identităţii*, Postfaţă de Adriana Babeţi, Traducere de Magda Jeanrenaud, Editura Univesităţii „Al. I. Cuza", Iaşi, 2003.
Manea, Vasile, *Preoţi ortodocşi în închisorile comuniste*, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2010.
Mărturisitorii din închisorile comuniste. Minuni. Mărturii. Repere, Editura Areopag şi Editura Meditaţii, Bucureşti, 2011.
Muchielli, Alex, *L'identité*, PUF, Paris, 1986.
Nechita, Pr. Prof. univ. ur. Vasile, *Biserica mărturisitoare în zeghe,* Editura Vasiliana '98, Iaşi, 2008.
Pavlovici, Florin Constantin, *Tortura pe înţelesul tuturor, Memorii*, Ediţia a II-a, Editura Fundaţiei Academia Civică, 2011.
Pütz, Manfred, *Fabula identităţii. Romanul american din anii şaizeci*, traducere şi prefaţă de Irina Burlui, Editura Institutul European, Iaşi, 1995.
Simion, Eugen, *Genurile biograficului*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2002.
Steinhardt, N., *Jurnalul fericirii*, Argument de P. S. Justin Hodea Sigheteanul, ediţie îngrijită, studiu introductiv, repere biobibliografice şi indice de Virgil Bulat. Note de Virgil Bulat şi Virgil Ciomoş. Cu „Un dosar al memoriei arestate" de George Ardeleanu, Mănăstirea Rohia şi Editura Polirom, Iaşi, 2008.

[45] Valeriu Anania, *op. cit.*, p. 315;

BDD-V532 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 04:49:26 UTC)